

MONOGRAFIE:

ROOTMAN, I. a kol. (eds.) *Evaluation in health promotion. Principles and perspectives*. WHO Regional Publication, European Series No. 92, 2001. ISBN 978-92-890-1359-8.

Recenzent:

Jana Menšíková, INESAN, s.r.o., Heřmanova 22, 170 00 Praha 7

Úvod

Evaluation in health promotion – Principles and perspectives je jednou z řady vydaných knih Světovou zdravotnickou organizací (WHO). Podpora zdraví, jež je hlavním motivem této knihy, představuje všeobecný a dlouhodobý společenský problém, který WHO definuje jako proces usnadňující jedincům zvýšit kontrolu nad determinantami svého zdraví, a tak zlepšovat svůj zdravotní stav. Dnes se však pod pojmem zdraví skrývá mnohem víc: prevence, rehabilitace, resocializace, životní styl atd. Existuje tak mnoho různě zaměřených programů podpory zdraví. Aby byla zajištěna jejich efektivita a účinnost, je nutné programy kontinuálně monitorovat a vyhodnocovat, a proto by evaluace měla být nezbytnou součástí všech programů podpory zdraví. Důvody pro hodnocení těchto programů jsou nasnadě: snaha o zlepšení procesů v rámci realizace jednotlivých programů, zhodnocení účinnosti vynaložených finančních prostředků, získání zpětné vazby od všech zainteresovaných stran, získání relevantních podkladů pro přípravu navazujícího projektu atd.

WTO proto připravila sborník samostatných příspěvků zaměřených na jednotlivé evaluační přístupy používané v programech podpory zdraví. Na jeho sestavení se podílelo více než padesát autorů/spoluprávníků z akademické sféry, ale i vedoucích pracovníků zdravotnických organizací, vědecko-výzkumných organizací, neziskových organizací a dalších institucí zabývajících se veřejným zdravím a programy na podporu zdraví. Autoři jsou renomovaní odborníci a evaluátoři s dlouhou praxí ve své oblasti působení, např. Laurie M. Anderson, Evelyne de Leeuw, Stephen B. Fawcett a mnoho dalších.

Struktura knihy a jednotlivé části

Knihy je rozdělena do pěti samostatných částí zaměřených vždy na jedno konkrétní téma, ke kterému se váže několik příspěvků prezentujících dobrou evaluační praxi, tematické diskuse, metodologické pohledy či různé návody pro tvůrce jednotlivých programů podpory zdraví i vědce a evaluační pracovníky.

První část knihy se věnuje vzhledu do problematiky evaluace programů podpory zdraví a představení myšlenky, která vedla k přípravě tohoto sborníku; a dále popisuje jeho strukturu. Součástí je rovněž první příspěvek I. Rootmana a kolektivu zaměřený na koncepční přípravu evaluace programů zdraví resp. přípravu praktického pracovního rámce evaluace. Text se velmi podrobně věnuje popisu samotné definice podpory zdraví, která má (tak jako evaluace) mnoho interpretací a výkladů. Uvedena je řada definic, které jsou chronologicky seřazeny a přináší tak pohled na vývoj pojmu. Text se nicméně dále soustřeďuje na pět základních témat identifikovaných Shadishem a kol. (a to: social programming, valuing, knowledge construction, knowledge use, evaluation practice), které obecně osvětlují podstatu evaluací, a v kontextu i částečně podstatu evaluací v oblasti podpory zdraví. Příspěvek je zakončen osmi-krokovým modelem využitelným při přípravě evaluace programů podpory zdraví, který je jednoduchý a snadno aplikovatelný.

Ve druhé části je představeno osm příspěvků zaměřených na koherentní přístup k evaluacím programů podpory zdraví oproti Shadishem definované evaluaci programů, přičemž každý z příspěvků rozvíjí svůj vlastní pohled na definovaná témata. První tři příspěvky se samostatně věnují prvním třem oblastem definovaných Shadishem. Autoři navrhuji různé postupy a metody provádění evaluací, které považují ze svého pohledu za relevantní. Např. Jane Springett ve svém textu zmiňuje participativní výzkum jako vhodný evaluační přístup. Rovněž pohled na kvalitativní a kvantitativní metody použité v rámci evaluace jsou autory (S. Gendron a kol.) považovány za metody, které se při realizaci evaluace doplňují a nikoliv vylučují. Společným prvkem dalších čtyř příspěvků je způsob využití získaných znalostí při evaluaci programů podpory zdraví. Odpověď je jednoduchá – ke zlepšení budoucích programů podpory zdraví, zvláště pokud se v rámci evaluace takových programů objevují témata, jako např. hodnocení kvality života, ekonomická evaluace či kontrola

a audit kvality péče. Těmto tématům se věnují zejména příspěvky D. Raphaela, Ch. Godfrey a R. Parishe.

Ve třetí části knihy je čtenáři představeno celkem pět příspěvků, jejichž společným prvkem je prostředí, v němž jsou evaluace prováděny. Z pohledu programů podpory zdraví má významný vliv na zdraví kulturní, společenské a sociální prostředí, ve kterém lidé žijí. Prostředí je však velmi obšírný pojem a pokrývá širokou škálu oblastí a institucí od neformálních místních komunit, přes státem zřizovaná sociální zařízení a instituce, až po školy, sportovní kluby, ale i restaurace či bary. Příspěvky se však věnují pouze několika typům prostředí, která mají jednak významný vliv na zdraví člověka (školy, nemocnice a městské komunity), nichž lze nejlépe ukázat jejich důležitost v rámci evaluace programů podpory zdraví. V rámci několika příspěvků jsou pak představeny logické rámce a doporučení či praktické ukázky, které mohou být použity jako základní kostra či koncept pro evaluaci v daných programech. S. B. Fawcett a kol. ve svém textu např. představuje pětistupňový model vhodný zejména pro evaluace malých komunit. L. Dugdill a J. Springett zase popisují šestistupňový model vyvinutý zejména pro evaluaci programů pracovních míst. Poslední text v rámci této části se věnuje třem případovým studiím zaměřeným na projekty Zdravých měst, jež jsou přínosným zdrojem informací (na mezinárodní a regionální úrovni a politice výstavby).

Čtvrtá část knihy se věnuje tématu evaluace politik a systémů programů podpory zdraví. V této části lze nalézt osm příspěvků, jejichž společným tématem je ukázat komplikovanost evaluace politik a systémů podpory zdraví, která vychází z multidisciplinarity tématu procházejícího napříč sektory. Zároveň však příspěvky poukazují na to, že byt nejsou evaluace politik a systémů podpory zdraví dosud etablované tak jako např. evaluace intervencí chování v rámci definovaného prostředí, přesto jsou relevantní, neboť přinášejí inovativní a nápaditý pohled na danou politiku či systém. Příspěvky v této části tak čtenáři přináší nepřeborné množství informací a podnětů k prováděným evaluacím.

Poslední pátou část zakončuje jeden příspěvek, který je částečně věnován reflexi předchozích příspěvků a jejich zhodnocení. Následně jsou čtenáři položeny tři otázky, směřující k pochopení potřeby a podstaty evaluace programů podpory zdraví. Pracovní skupina WHO se tak snaží za pomoci analýzy jednotlivých příspěvků odpovědět na tyto otázky.

Závěr

Vzhledem k tomu, že je kniha sestavena ze samostatných odborných statí, působí celý text velmi kvalitně, kompaktně a přehledně. Články jsou rozděleny do kapitol dle jejich obsahu a tématu, kterému se věnují. Texty jsou rovněž vhodně doplněny o schémata, tabulky či grafy, které dokreslují podstatu řešeného problému.

Tato kniha poskytuje nepřehledné množství evaluačních metod a postupů, které mohou pomoci při plánování zdrojů určených pro programy podpory zdraví. Ukazuje jak slabé, tak silné stránky evaluace programů podpory zdraví a pokrývá jak obecná, tak specifická témata. Nejedná se tedy jen o sborník evaluačních metod či návodů a postupů v rámci programů podpory zdraví, ale v rámci každé kapitoly je možné nalézt racionální argumenty a odpovědi proč zvolit právě tento evaluační design, tuto evaluační metodu či použít tento logický model.

Kniha nabízí ucelený pohled na programy podpory zdraví a jejich evaluaci, nicméně není schopná obsáhnout všechna relevantní témata týkající se programů podpory zdraví. Přesto je určena jak vědcům, tak také realizátorům těchto programů, ale i evaluátorům a studentům a dalším čtenářům napříč obory zajímajících se o tuto problematiku a mající snahu porozumět přípravě i evaluaci programů podpory zdraví.